

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/134/2008

**CODZIENNA AKTYWNOŚĆ POLAKÓW.
AUTOPORTRET I OBRAZ ŚRODOWISKA SPOŁECZNEGO
W LATACH 1988, 1998 I 2008**

KOMUNIKAT Z BADAŃ

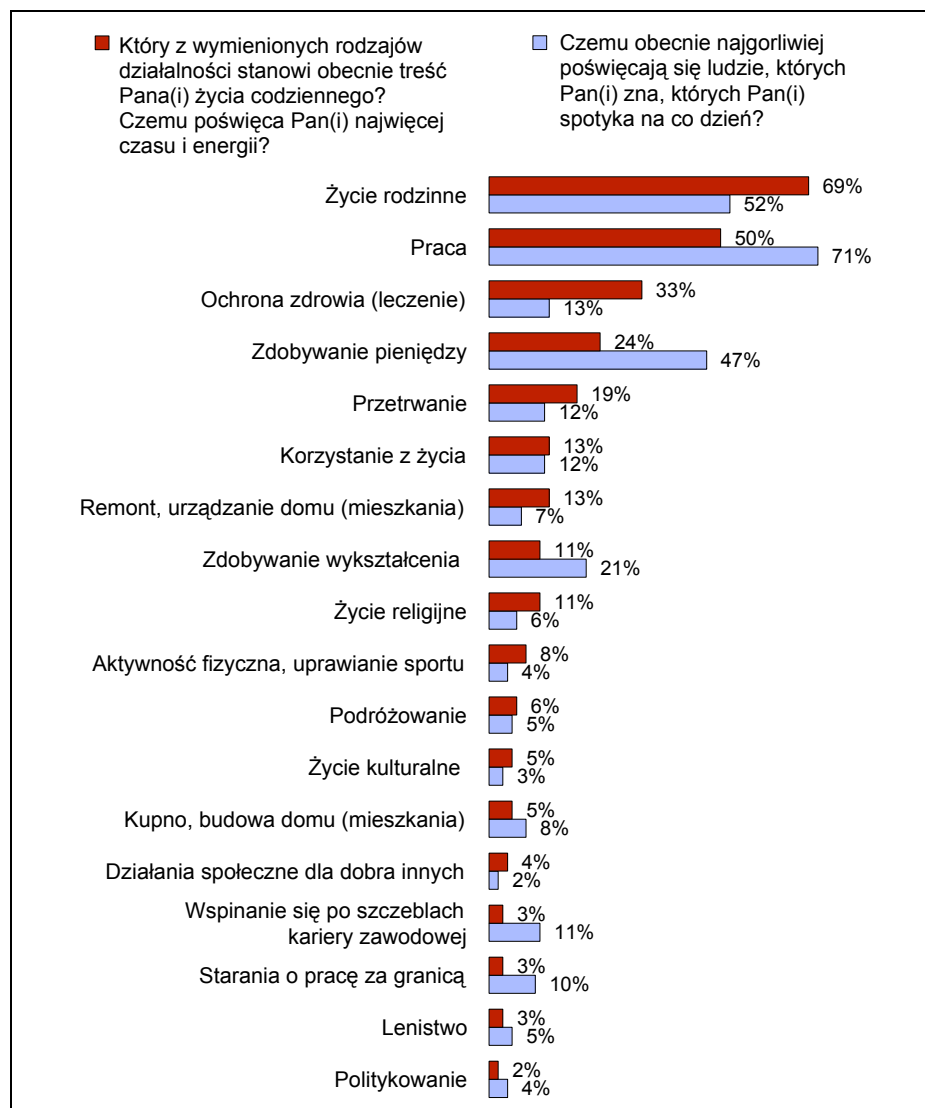
WARSZAWA, WRZESIEŃ 2008

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
12 października 2007 roku

- Obraz osobistej aktywności Polaków wyraźnie różni się od postrzeganego przez nich obrazu aktywności środowiska społecznego. Respondenci, w swoim przekonaniu, częściej niż ich otoczenie poświęcają się ochronie zdrowia, życiu rodzinnemu, przetrwaniu, remontowi bądź urządzaniu domu lub mieszkania, religijności, aktywności fizycznej, życiu kulturalnemu oraz działalności społecznej. Rzadziej natomiast niż inni swój czas i energię przeznaczają na zdobywanie pieniędzy, pracę, kształcenie się, robienie kariery zawodowej, starania o pracę za granicą, dążenie do posiadania własnego domu lub mieszkania, lenistwo oraz politykowanie.

- Wzrost rangi życia rodzinnego – przy zasadniczo niezmiennym obrazie aktywności własnej – sprawia, że z perspektywy czasu możemy mówić o zmniejszaniu się rozbieżności między postrzeganiem przez Polaków samych siebie oraz swojego środowiska społecznego.

Pierwsze badanie aktywności własnej Polaków oraz ich środowiska społecznego zrealizowaliśmy w 1988 roku¹. Powtórzyliśmy je dziesięć lat później – w zupełnie odmiennej rzeczywistości społeczno-politycznej². Po kolejnych dziesięciu latach³ powracamy do tematu, żeby sprawdzić, co obecnie jest treścią życia codziennego Polaków oraz jakiego rodzaju aktywnościom poświęcają się ludzie, których znają, spotykają na co dzień.

OBRAZ AKTYWNOŚCI WŁASNEJ I INNYCH

Obraz ten został odtworzony na podstawie odpowiedzi respondentów na dwa pytania o doświadczenia i obserwacje aktywności własnej i innych ludzi. W pytaniu o to, czemu obecnie najgorliwiej poświęcają się znajomi respondentów oraz osoby spotykane przez nich na co dzień, najczęściej pada odpowiedź: praca (71% wskazań). Na kolejnych pozycjach (z wyraźnie niższym odsetkiem wskazań) uplasowały się: życie rodzinne (52%) oraz zdobywanie pieniędzy (47%). Rzadziej, zdaniem ankietowanych, osoby z ich środowiska poświęcają się edukacji (21%), ochronie zdrowia (13%), dążeniu do przetrwania (12%), korzystaniu z życia (12%), wspinaniu się po szczeblach kariery zawodowej (11%) oraz staraniom o pracę za granicą (10%). Tym, co – zdaniem Polaków – najmniej absorbuje osoby z ich otoczenia są działania społeczne dla dobra innych (2%) oraz życie kulturalne (3%), a także uprawianie sportu i politykowanie (po 4% wskazań).

¹ Zob. komunikat CBOS „Kierunki społecznej aktywności”, grudzień 1988.

² Zob. komunikat CBOS „Autoportret i obraz środowiska społecznego Polaków w latach 1988 i 1998”, wrzesień 1998.

³ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (218) zrealizowano w dniach 4–7 lipca 2008 roku na liczącej 1094 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. CZEMU OBECNIE NAJGORLIWIWEJ POŚWIĘCAJĄ SIĘ LUDZIE, KTÓRYCH PAN(I) ZNA, KTÓRYCH PAN(I) SPOTYKA NA CO DZIEŃ?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wybrać trzy odpowiedzi

Nieco inaczej niż percypowany obraz środowiska przedstawia się obraz aktywności własnej respondentów. Wprawdzie w czołówce pozostają te same rodzaje aktywności, jednak ich hierarchia jest inna. Tym, co – według deklaracji – stanowi obecnie główną treść codziennego życia ankietowanych, jest rodzina (69% wskazań). Dopiero na drugim miejscu plasuje się życie zawodowe (50%). Jedna trzecia Polaków (33%) wśród rodzajów działalności, którym obecnie poświęca najwięcej czasu i energii, wymienia ochronę zdrowia i leczenie, jedna czwarta (24%) – zdobywanie pieniędzy, a jedna piąta (19%) – przetrwanie. Rzadziej wskazywane jest korzystanie z życia (13%), remont domu lub mieszkania (13%), kształcenie się (11%) oraz religijność (11%), a najrzadziej: politykowanie (2%), lenistwo (3%), podejmowanie starań o pracę za granicą (3%) oraz kariera zawodowa (3%).

RYS. 2. KTÓRY Z WYMIENIONYCH RODZAJÓW DZIAŁALNOŚCI STANOWI OBECNIE TREŚĆ PANA(I) ŻYCIA CODZIENNEGO? CZEMU POŚWIĘCA PAN(I) NAJWIĘCEJ CZASU I ENERGII?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wybrać trzy odpowiedzi

Ze względu na rozszerzoną listę odpowiedzi w tegorocznym badaniu, obecne wyniki nie są do końca porównywalne z uzyskiwanymi w przeszłości⁴, jednak m.in. po widocznej hierarchii można zauważyć, że w ciągu ostatnich dziesięciu lat w postrzeganej aktywności środowiska społecznego straciły na znaczeniu takie rodzaje działalności, jak: zdobywanie pieniędzy, dążenie do przetrwania oraz politykowanie. Zyskały natomiast: zdobywanie wykształcenia, staranie się o pracę za granicą, korzystanie z życia, podróżowanie, lenistwo oraz życie rodzinne. Od dwudziestu lat zauważalny jest już wyraźny trend spadkowy, jeżeli chodzi o znaczenie przypisywane zdobywaniu pieniędzy oraz dążeniu do przetrwania. Na znaczeniu zyskują natomiast kształcenie się oraz życie rodzinne.

⁴ W roku 1998 respondenci wskazywali na trzy aktywności spośród piętnastu przedstawionych, a w 2008 trzy spośród osiemnastu, dlatego bardziej wymowne są nawet nieznaczne wzrosty niż spadki znaczenia przypisywanego poszczególnym rodzajom działalności.

Tabela 1

Czemu obecnie najgorliwiej poświęcają się ludzie, których Pan(i) zna, których Pan(i) spotyka na co dzień? ⁵	Wskazania respondentów według terminów badań ⁶		
	VII 1988	VII 1998	VII 2008
	w procentach		
Praca	45	74	71
Życie rodzinne	46	51	52
Zdobywanie pieniędzy	72	58	47
Zdobywanie wykształcenia	9	19	21
Ochrona zdrowia (leczenie)	9	16	13
Przetrvanie	21	18	12
Korzystanie z życia (rozrywki, inne przyjemności, w 1988 też podróże)	14	10	12
Wspinanie się po szczeblach kariery zawodowej	15	11	11
Starania o pracę za granicą	31	7	10
Kupno, budowa domu/mieszkania (dodano w 2008 roku)	-	-	8
Remont, urządzenie domu/mieszkania (dodano w 2008 roku)	-	-	7
Życie religijne	12	7	6
Podróżowanie (dodano w 1998 roku)	-	3	5
Lenistwo	3	3	5
Politykowanie	11	6	4
Aktywność fizyczna, uprawianie sportu (dodano w 2008 roku)	-	-	4
Życie kulturalne	4	4	3
Działania społeczne dla dobra innych	4	4	2
Respondent był proszony o wybór trzech możliwości spośród osiemnastu w roku 2008, spośród piętnastu w 1998 i czternastu w 1988			

Mówiąc o sobie badani nieco częściej niż dziesięć lat temu deklarują, że swój czas i energię poświęcają podróżowaniu, korzystaniu z życia, lenistwu oraz staraniom o pracę za granicą. Takie rodzaje aktywności zaś jak praca, dążenie do przetrwania oraz zdobywanie pieniędzy wymieniane są rzadziej niż w 1998 roku, a z jeszcze dłuższej perspektywy czasowej (od 1988 roku) widać, że ich znaczenie jest coraz mniejsze.

⁵ W roku 1998 zmieniono w pytaniu dwie odpowiedzi, które wydały się zupełnie nieaktualne w nowej rzeczywistości: „próby załatwienia wyjazdu za granicę” zastąpiono odpowiedzią – „starania o załatwienie pracy za granicą” (w ostatnim badaniu: „starania o pracę za granicą”), a z kategorii „korzystanie z życia (rozrywki, podróże itp.)” wyodrębniono „podróże” jako oddzielną, piętnastą, możliwość zaproponowaną badanym do wyboru. W roku 2008 dodano trzy nowe odpowiedzi: „aktywność fizyczna, uprawianie sportu”, „kupno, budowa domu (mieszkania)” oraz „remont, urządzenie domu (mieszkania)”.

⁶ Zob. przypis 4.

Tabela 2

Który z wymienionych rodzajów działalności stanowi obecnie treść Pana(i) życia codziennego? Czemu poświęca Pan(i) najwięcej czasu i energii?	Wskazania respondentów według terminów badań ⁷		
	VII 1988	VII 1998	VII 2008
	w procentach		
Życie rodzinne	67	71	69
Praca	60	61	50
Ochrona zdrowia (leczenie)	28	33	33
Zdobywanie pieniędzy	39	29	24
Przetrwanie	27	25	19
Korzystanie z życia (rozrywki, inne przyjemności, w roku 1988 także podróże)	21	12	13
Remont, urządzenie domu/mieszkania (dodano w 2008 roku)	-	-	13
Zdobywanie wykształcenia	11	13	11
Życie religijne	17	13	11
Aktywność fizyczna, uprawianie sportu (dodano w 2008 roku)	-	-	8
Podróże (dodano w 1998 roku)	-	4	6
Życie kulturalne	7	6	5
Kupno, budowa domu/mieszkania (dodano w 2008 roku)	-	-	5
Działania społeczne dla dobra innych	7	5	4
Wspinanie się po szczeblach kariery zawodowej	2	3	3
Starania o pracę za granicą	9	2	3
Lenistwo	3	2	3
Politykowanie	2	2	2
Respondent był proszony o wybór trzech możliwości spośród piętnastu w roku 1998 oraz spośród czternastu w 1988			

ANALIZA OBRAZOWA AKTYWNOŚCI POLAKÓW

Jak wynika z wcześniejszych badań, funkcje semantyczne każdego z wymienionych rodzajów aktywności oraz odsetek wskazań wyraźnie zależą od kontekstu, w jakim występują one w pytaniu. Stąd postulat, by analiza dotyczyła głównie pozycji, jaką konkretna forma aktywności zajmuje wśród pozostałych form. Do bardziej wnikliwego opisu wyników zastosowaliśmy więc pewne zasady statystyczne, pozwalające na rekonstrukcję pełnego obrazu aktywności zarówno własnej, jak i innych ludzi⁸.

Gdyby ankietowani dokonywali wyborów zupełnie przypadkowo, to każdy z osiemnastu rodzajów działalności powinien być teoretycznie wybrany przez 16,6% z nich

⁷ Zob. przypis 4.

⁸ Zob. komunikat CBOS „Kierunki społecznej aktywności”, grudzień 1988.

(tzw. odsetek oczekiwany przy osiemnastu możliwościach, spośród których należało wybrać dokładnie trzy⁹). Przyjęliśmy założenie, że składowa obrazu aktywności jest tym ważniejsza, im większa jest różnica między odsetkiem jej wyborów rzeczywiście dokonanych (stwierdzony w badaniu odsetek empiryczny) a odsetkiem wyborów oczekiwanych. Zgodnie z tym założeniem, tzn. według stosunku odsetka empirycznego do oczekiwanego, wyodrębniliśmy wśród dziedzin aktywności następujące sfery, do określenia których zastosowaliśmy terminologię z zakresu kompozycji obrazu:

- (1) **figura (aktywność dominująca)** – odsetek empiryczny ponad trzykrotnie wyższy od oczekiwanego,
- (2) **pierwszy plan** – odsetek empiryczny ponad dwukrotnie wyższy od oczekiwanego,
- (3) **drugi plan** – odsetek empiryczny mniej niż dwukrotnie wyższy od oczekiwanego,
- (4) **tło** – odsetek empiryczny mniej niż o połowę niższy od oczekiwanego,
- (5) **margines** – odsetek empiryczny więcej niż o połowę niższy od oczekiwanego.

Należy pamiętać, że podział ten, mimo iż oparty na pewnej zasadzie statystycznej, ma charakter aprioryczny, natomiast dobrze odzwierciedla rozumienie terminu „obraz”. **Figurę** stanowią te dziedziny aktywności, które respondenci wybierali zdecydowanie najczęściej. Mniej popularne dziedziny tworzą **pierwszy** oraz **drugi plan**. Te, których kosztem przede wszystkim wybierane były pozostałe, utworzyły **tło**, natomiast **margines** to dziedziny aktywności uzyskujące stosunkowo najmniej wskazań.

W wyniku zastosowania opisanego podziału na sfery (figurę, pierwszy i drugi plan, tło i margines) uzyskaliśmy dwa rozbieżne obrazy aktywności Polaków – jeden na podstawie relacji badanych o ich własnej aktywności, drugi na podstawie wypowiedzi o formach działania innych osób.

⁹ W roku 1988, przy czternastu możliwościach podanych do wyboru, odsetek oczekiwany wynosił 21,4; a w roku 1998, przy piętnastu możliwościach – 20.

Tabela 3

OBRAZ AKTYWNOŚCI WŁASNEJ		OBRAZ AKTYWNOŚCI INNYCH	
w procentach			
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)			
ŻYCIE RODZINNE	68,9	PRACA	71,0
PRACA	50,4	ŻYCIE RODZINNE	52,2
PIERWSZY PLAN			
OCHRONA ZDROWIA	33,1	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	46,7
DRUGI PLAN			
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	23,6	ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA	21,0
TŁO			
PRZETRWANIE	18,7	OCHRONA ZDROWIA	12,8
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	13,3	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	12,3
REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)	13,2	PRZETRWANIE	12,2
ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA	11,0	KARIERA ZAWODOWA	10,6
ŻYCIE RELIGIJNE	10,9	STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ	9,7
MARGINES			
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU	8,0	KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)	7,8
PODRÓŻOWANIE	5,7	REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)	6,6
KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)	4,9	ŻYCIE RELIGIJNE	6,4
ŻYCIE KULTURALNE	4,9	PODRÓŻOWANIE	4,9
DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH	4,3	LENISTWO	4,7
LENISTWO	3,1	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU	4,2
STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ	3,0	POLITYKOWANIE	4,1
KARIERA ZAWODOWA	2,5	ŻYCIE KULTURALNE	2,7
POLITYKOWANIE	1,7	DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH	2,3

Rozbieżności między uzyskanymi obrazami wydają się ważne, polegają bowiem głównie na usytuowaniu tych samych dziedzin aktywności w różnych sferach obrazu aktywności własnej oraz innych.

Chociaż *życie rodzinne* tworzy wraz z *pracą* figurę zarówno w obrazie aktywności własnej, jak również innych osób, to dalszy plan w tym zestawieniu jest już bardziej zróżnicowany. Na pierwszym planie aktywności własnej lokuje się *ochrona zdrowia*, która w obrazie pozostałych stanowi tło. Natomiast *zdobywanie pieniędzy*, które w obrazie aktywności osobistej usytuowane jest na drugim planie, w obrazie środowiska stanowi plan pierwszy. Różnie w hierarchii sytuuje się również *wykształcenie*, stanowiąc drugi plan w obrazie aktywności innych, a element tła – gdy badani mówią o sobie. *Remont domu* oraz *życie religijne*, będące tłem w obrazie aktywności własnej, schodzą na margines aktywności społecznej. Odwrotnie jest w przypadku *kariery zawodowej* oraz *starań o pracę za granicą*, które stanowią margines życia osobistego, a tło – społecznego.

Tak więc odmiennie Polacy postrzegają i opisują swoje życie codzienne oraz życie osób znanych im przynajmniej z widzenia. W odniesieniu do siebie bardziej akcentują *życie rodzinne, dbałość o zdrowie, przetrwanie, remont domu, życie religijne, aktywność fizyczną, podróżowanie, życie kulturalne oraz działalność społeczną*, natomiast w stosunku do innych większy nacisk kładą na *pracę, zdobywanie pieniędzy, kształcenie się, wspinanie po szczeblach kariery zawodowej, podejmowanie starań o pracę za granicą, dążenie do posiadania własnego mieszkania czy też politykowanie*.

Jaki wobec tego jest zakres podobieństwa obu obrazów? Przede wszystkim w każdym z nich najwyższą rangę zajmują *rodzina i praca*, stanowiąc figurę (choć rodzina wyraźnie częściej wskazywana jest w obrazie aktywności własnej, a praca w obrazie aktywności innych). Inne podobieństwa są takie, że zarówno *korzystanie z życia* oraz *przetrwanie* mieszczą się w tle każdego z obrazów, natomiast *aktywność fizyczna, podróżowanie, kupno domu, życie kulturalne, działania społeczne dla dobra innych, lenistwo i politykowanie* pozostają na ich marginesie.

CO ZMieniŁ SIĘ W OSTATNICH DWUDZIESTU LATACH?

Uwagę zwraca przede wszystkim duża stabilność autoportretu Polaków¹⁰. Podobnie jak dziesięć lat temu respondenci, według własnej oceny, najwięcej czasu i energii życiowej poświęcają rodzinie oraz pracy. Na znaczeniu wyraźnie zyskała natomiast – dotychczas drugoplanowa – ochrona zdrowia, która obecnie znalazła się na pierwszym planie autoportretu Polaków. Od dwudziestu lat na drugim planie życiowych aktywności pozostaje zdobywanie pieniędzy, natomiast dążenie do przetrwania, które zarówno dziesięć, jak i dwadzieścia lat temu plasowało się na drugim planie codziennej aktywności, obecnie stanowi element tła. W tle w dalszym ciągu pozostają: korzystanie z życia, kształcenie się oraz religijność, a na marginesie ogólnego obrazu własnej aktywności nadal lokują się: podróżowanie, życie kulturalne, działalność społeczna, lenistwo, praca za granicą, kariera zawodowa oraz politykowanie. Należy jednak zauważyć, że w hierarchii marginalnych aktywności w ostatnim dziesięcioleciu nieco zyskały podróżowanie i lenistwo, straciła zaś

¹⁰ Dla lepszej możliwości porównania zmian, w zestawieniu pominięto te elementy aktywności, które dodatkowo uwzględniono w tegorocznym badaniu, tj.: aktywność fizyczna, remont oraz kupno domu/mieszkania.

kariera zawodowa, a wśród elementów tła – w przeciwieństwie do hierarchii sprzed dziesięciu lat – korzystanie z życia stoi obecnie wyżej niż wykształcenie i religijność.

Tabela 4

AUTOPORTRET		
1988	1998	2008
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)		
ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE
	PRACA	PRACA
PIERWSZY PLAN		
PRACA		OCHRONA ZDROWIA
DRUGI PLAN		
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	OCHRONA ZDROWIA	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY
OCHRONA ZDROWIA	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	
PRZETRWANIE	PRZETRWANIE	
TŁO		
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	WYKSZTAŁCENIE	PRZETRWANIE
ŻYCIE RELIGIJNE	ŻYCIE RELIGIJNE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	WYKSZTAŁCENIE
		ŻYCIE RELIGIJNE
MARGINES		
WYKSZTAŁCENIE	ŻYCIE KULTURALNE	PODRÓŻOWANIE
WYJAZD ZA GRANICĘ	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE KULTURALNE
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	PODRÓŻOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
ŻYCIE KULTURALNE	KARIERA ZAWODOWA	LENISTWO
LENISTWO	PRACA ZA GRANICĄ	PRACA ZA GRANICĄ
KARIERA ZAWODOWA	LENISTWO	KARIERA ZAWODOWA
POLITYKOWANIE	POLITYKOWANIE	POLITYKOWANIE

Dość istotne zmiany odnotowujemy w społecznym obrazie aktywności innych ludzi. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę, że obecnie respondenci znacznie częściej niż dziesięć czy dwadzieścia lat temu podkreślają znaczenie, jakie w życiu Polaków ma rodzina oraz zdobywanie wykształcenia. Życie rodzinne obok pracy stało się figurą w obrazie środowiska społecznego, a zdobywanie wykształcenia z zajęcia marginalnego w roku 1988 i stanowiącego tło w 1998 stało się obecnie aktywnością drugoplanową. Na pierwszym planie od dziesięciu lat pozostaje dominująca aktywność z 1988 roku – zdobywanie pieniędzy. Natomiast obecnie element tła obrazu środowiska społecznego stanowią marginalne dziesięć lat temu starania o pracę za granicą. Ponadto w ramach poszczególnych elementów obrazu środowiska społecznego na znaczeniu mniej lub bardziej zyskały: korzystanie z życia, ochrona zdrowia, podróżowanie oraz lenistwo, a straciły: politykowanie, życie kulturalne i działalność społeczna.

Tabela 5

OBRAZ ŚRODOWISKA SPOŁECZNEGO		
1988	1998	2008
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)		
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	PRACA	PRACA
		ŻYCIE RODZINNE
PIERWSZY PLAN		
ŻYCIE RODZINNE	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY
PRACA	ŻYCIE RODZINNE	
DRUGI PLAN		
WYJAZD ZA GRANICĘ		WYKSZTAŁCENIE
TŁO		
PRZETRWANIE	WYKSZTAŁCENIE	OCHRONA ZDROWIA
KARIERA ZAWODOWA	PRZETRWANIE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	OCHRONA ZDROWIA	PRZETRWANIE
ŻYCIE RELIGIJNE	KARIERA ZAWODOWA	KARIERA ZAWODOWA
POLITYKOWANIE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	PRACA ZA GRANICĄ
MARGINES		
WYKSZTAŁCENIE	ŻYCIE RELIGIJNE	ŻYCIE RELIGIJNE
OCHRONA ZDROWIA	PRACA ZA GRANICĄ	PODRÓŻOWANIE
LENISTWO	POLITYKOWANIE	LENISTWO
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE KULTURALNE	POLITYKOWANIE
ŻYCIE KULTURALNE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE KULTURALNE
	PODRÓŻOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
	LENISTWO	

Wzrost rangi życia rodzinnego – przy zasadniczo niezmiennym obrazie aktywności własnej – sprawia, że możemy mówić o dalszym zmniejszeniu się w ostatnim dziesięcioleciu rozbieżności między postrzeganiem przez Polaków samych siebie oraz swojego środowiska społecznego. W dalszym ciągu jednak w opinii badanych ich środowisko społeczne jest bardziej niż oni sami nastawione na pracę, zdobywanie pieniędzy i kształcenie się, a mniej – na życie rodzinne, ochronę zdrowia i przetrwanie.

POŁOŻENIE SPOŁECZNE A OBRAZ AKTYWNOŚCI WŁASNEJ I INNYCH

Spróbujemy teraz odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu autoportret ludzi i obraz ich środowiska społecznego uzależnione są od cech ich położenia społecznego. Jakie są różnice w postrzeganiu własnej aktywności oraz aktywności innych ludzi w zależności od płci badanych, ich wieku, wykształcenia, a także miejsca zamieszkania i sytuacji materialnej?

Płeć

Podobnie jak dziesięć czy dwadzieścia lat temu, kobiety i mężczyźni częściej i w większym stopniu różni obraz aktywności własnej niż innych. Wynika to z tego, że związany z płcią podział ról społecznych bardziej wpływa na relacje o zachowaniach własnych (świadczących o pełnieniu tych ról) niż na postrzeganie zachowań innych ludzi.

Tabela 6

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według płci) dotyczące:											
	aktywności własnej						aktywności innych					
	kobiety			mężczyźni			kobiety			mężczyźni		
	VII '88	VII '98	VIII '08	VII '88	VII '98	VIII '08	VII '88	VII '98	VIII '08	VII '88	VII '98	VIII '08
	w procentach											
Życie rodzinne	75	76	73	60	65	64	52	53	54	41	48	51
Praca	59	59	43	62	64	59	47	74	72	44	73	70
Ochrona zdrowia	33	39	40	23	26	26	9	17	14	8	15	12
Pieniądże	29	19	18	51	39	30	69	54	42	76	62	52
Przetrwanie	30	27	20	25	24	17	22	22	13	21	15	12
Korzystanie z życia	17	11	11	21	13	16	12	10	12	16	10	13
Remont domu	-	-	14	-	-	12	-	-	7	-	-	7
Wykształcenie	9	14	12	12	13	10	10	21	22	9	17	20
Życie religijne	23	16	15	11	9	7	13	7	7	10	7	5
Aktywność fizyczna	-	-	7	-	-	9	-	-	4	-	-	5
Podróżowanie	-	3	7	-	5	5	-	2	5	-	3	5
Życie kulturalne	8	7	5	7	6	5	4	5	4	3	3	2
Kupno domu	-	-	4	-	-	6	-	-	9	-	-	7
Działania społeczne	6	4	5	9	5	4	4	5	2	4	3	2
Kariera zawodowa	2	3	3	2	2	2	15	10	11	15	13	10
Praca za granicą	7	1	3	12	4	3	28	6	9	34	8	10
Lenistwo	2	1	2	3	3	4	6	2	4	6	3	6
Politykowanie	1	1	1	2	3	2	9	4	3	14	9	5

Kobiety w dalszym ciągu bardziej niż mężczyźni poświęcają się dbałości o zdrowie oraz życiu rodzinnemu i religijnemu. Mężczyźni natomiast częściej swój czas i energię przeznaczają na pracę, zdobywanie pieniędzy, korzystanie z życia oraz lenistwo.

Ogólnie rzecz biorąc, w autoportrecie kobiet figurę (aktywność dominującą) stanowi życie rodzinne. Praca i troska o zdrowie lokują się na pierwszym planie, podczas gdy drugi plan jest pusty. W tle znajdują się: przetrwanie, zdobywanie pieniędzy, życie religijne, remont domu, kształcenie się oraz korzystanie z życia.

Wśród mężczyzn – podobnie jak dziesięć lat temu – aktywność dominującą współtworzą praca i życie rodzinne, pierwszy plan jest pusty, na drugim sytuują się natomiast zdobywanie pieniędzy oraz ochrona zdrowia, a tło stanowią: przetrwanie, korzystanie z życia, remont domu, zdobywanie wykształcenia i aktywność fizyczna.

Tabela 7

OBRAZ AKTYWNOŚCI KOBIEC		OBRAZ AKTYWNOŚCI MĘCZYCZ	
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)			
ŻYCIE RODZINNE		ŻYCIE RODZINNE	
		PRACA	
PIERWSZY PLAN			
PRACA			
OCHRONA ZDROWIA			
DRUGI PLAN			
		ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	
		OCHRONA ZDROWIA	
TŁO			
PRZETRWANIE		PRZETRWANIE	
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY		KORZYSTANIE Z ŻYCIA	
ŻYCIE RELIGIJNE		REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)	
REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)		ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA	
ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA		AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU	
KORZYSTANIE Z ŻYCIA			
MARGINES			
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU		ŻYCIE RELIGIJNE	
PODRÓŻOWANIE		KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)	
ŻYCIE KULTURALNE		ŻYCIE KULTURALNE	
DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH		PODRÓŻOWANIE	
KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)		LENISTWO	
STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ		DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH	
KARIERA ZAWODOWA		STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ	
LENISTWO		KARIERA ZAWODOWA	
POLITYKOWANIE		POLITYKOWANIE	

Jeżeli chodzi o środowisko społeczne, to jest ono podobnie postrzegane przez przedstawicieli obu płci. Zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn figurę w obrazie aktywności innych stanowi przede wszystkim praca, a w drugiej kolejności – życie rodzinne. Mężczyźni do rodzajów aktywności dominujących wśród znanych im osób zaliczają dodatkowo zdobywanie pieniędzy, kobiety zaś umiejscawiają je raczej na pierwszym planie aktywności swojego środowiska.

Tabela 8

OBRAZ AKTYWNOŚCI INNYCH W PERCEPCJI KOBIEC	OBRAZ AKTYWNOŚCI INNYCH W PERCEPCJI MĘCZYCZYN
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)	
PRACA	PRACA
ŻYCIE RODZINNE	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY
	ŻYCIE RODZINNE
PIERWSZY PLAN	
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	
DRUGI PLAN	
ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA	ZDOBYWANIE WYKSZTAŁCENIA
TŁO	
OCHRONA ZDROWIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
PRZETRWANIE	OCHRONA ZDROWIA
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	PRZETRWANIE
KARIERA ZAWODOWA	KARIERA ZAWODOWA
STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ	STARANIA O PRACĘ ZA GRANICĄ
KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)	
MARGINES	
ŻYCIE RELIGIJNE	REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)
REMONT, URZĄDZANIE DOMU (MIESZKANIA)	KUPNO, BUDOWA DOMU (MIESZKANIA)
PODRÓŻOWANIE	LENISTWO
ŻYCIE KULTURALNE	POLITYKOWANIE
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU	ŻYCIE RELIGIJNE
LENISTWO	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA, UPRAWIANIE SPORTU
POLITYKOWANIE	PODRÓŻOWANIE
DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH	DZIAŁANIA SPOŁECZNE DLA DOBRA INNYCH
	ŻYCIE KULTURALNE

Wiek

Wiek badanych, podobnie jak płeć, w większym stopniu wpływa na zróżnicowanie ich autoportretu niż obrazu środowiska społecznego, choć i w tym wymiarze uwydatnia się wiele rozbieżności.

Jak się okazuje, wraz z wiekiem istotnie wzrasta zaangażowanie Polaków w ochronę własnego zdrowia, przetrwanie oraz życie religijne. Spada natomiast znaczenie przypisywane wykształceniu, korzystaniu z życia, karierze zawodowej oraz pracy za granicą.

Tabela 9

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według wieku) dotyczące aktywności własnej						Wskazania respondentów (według wieku) dotyczące aktywności innych					
	18-24 lata	25-34	35-44	45-54	55-64	65 lat i więcej	18-24 lata	25-34	35-44	45-54	55-64	65 lat i więcej
	w procentach											
Życie rodzinne	45	69	77	79	71	68	42	53	53	55	52	57
Praca	40	73	80	59	37	15	67	80	78	72	70	62
Ochrona zdrowia	9	14	17	29	54	72	4	6	10	13	20	23
Pieniądze	27	35	28	29	16	7	37	52	51	50	51	39
Przetrwanie	4	10	9	17	33	38	2	8	10	17	15	19
Korzystanie z życia	37	18	12	6	6	6	27	15	13	7	7	8
Remont domu	3	19	20	14	18	5	5	6	8	5	13	4
Wykształcenie	50	12	7	3	1	0	39	21	20	22	14	12
Życie religijne	5	4	7	10	9	29	6	3	3	7	5	14
Aktywność fizyczna	20	5	8	6	6	5	12	2	4	4	5	1
Podróżowanie	7	5	6	8	5	4	4	6	7	2	7	4
Życie kulturalne	13	5	3	4	3	4	5	2	2	3	2	4
Kupno domu	6	9	6	4	3	1	9	11	7	8	7	6
Działania społeczne	3	1	3	6	7	6	4	1	2	2	3	3
Kariera zawodowa	7	4	3	1	1	1	14	12	13	9	9	8
Praca za granicą	10	4	4	2	0	0	12	11	11	9	6	10
Lenistwo	5	3	0	1	4	6	7	4	3	5	5	5
Politykowanie	0	1	1	3	2	2	2	2	4	5	5	7

Stosunkowo najbardziej różnią się od siebie, co nie dziwi, autoportrety najmłodszych i najstarszych Polaków. Podczas gdy młodzież jako aktywność dominującą wymienia zdobywanie wykształcenia, dla osób w wieku emerytalnym najbardziej absorbujące są leczenie oraz życie rodzinne. Rodzina ma również dominujące znaczenie dla osób w wieku od 25 do 64 lat, z tym że starsi z tej grupy (powyżej 44 roku życia) przedkładają ją nad życie zawodowe, a młodszy (do 44 lat) przed rodziną stawiają pracę.

Wraz z wiekiem na bliższy plan obrazu własnej aktywności wysuwają się, oprócz życia rodzinnego i ochrony zdrowia, również dążenie do przetrwania oraz religijność. Osoby w średnim wieku wśród działań stanowiących obecnie treść ich codziennego życia częściej niż pozostałe wymieniają zdobywanie pieniędzy oraz remont lub urządzenie domu czy mieszkania, najmłodszy zaś akcentują korzystanie z życia oraz sport, które to rodzaje aktywności stanowią w tej grupie odpowiednio pierwszy i drugi plan obrazu, w pozostałych zaś stają się elementem tła lub są wręcz marginalne. Praca i zdobywanie pieniędzy, stanowiące zwykle dominujące rodzaje aktywności Polaków, nie mają większego znaczenia dla osób w wieku 65 lat i starszych.

Tym, co łączy wszystkie grupy wiekowe, jest fakt, że chociaż w różnej kolejności, to w każdej z nich na marginesie codziennego życia pozostają: politykowanie, działalność społeczna, lenistwo, kariera zawodowa i podróżowanie.

Tabela 10

OBRAZ WŁASNEJ AKTYWNOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH GRUPACH WIEKOWYCH					
18-24 lata	25-34	35-44	45-54	55-64	65 lat i więcej
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)					
WYKSZTAŁCENIE	PRACA	PRACA	RODZINA	RODZINA	OCHRONA ZDROWIA
	RODZINA	RODZINA	PRACA	OCHRONA ZDROWIA	RODZINA
PIERWSZY PLAN					
RODZINA	PIENIĄDZE			PRACA	PRZETRWANIE
PRACA				PRZETRWANIE	
KORZYSTANIE Z ŻYCIA					
DRUGI PLAN					
PIENIĄDZE		PIENIĄDZE	PIENIĄDZE		ŻYCIE RELIGIJNE
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA		REMONT DOMU	OCHRONA ZDROWIA		
TŁO					
ŻYCIE KULTURALNE	REMONT DOMU	OCHRONA ZDROWIA	PRZETRWANIE	REMONT DOMU	PRACA
PRACA ZA GRANICĄ	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	REMONT DOMU	PIENIĄDZE	
OCHRONA ZDROWIA	OCHRONA ZDROWIA	PRZETRWANIE	ŻYCIE RELIGIJNE	ŻYCIE RELIGIJNE	
	WYKSZTAŁCENIE				
	PRZETRWANIE				
	KUPNO DOMU				
MARGINES					
PODRÓŻOWANIE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	PODRÓŻOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	PIENIĄDZE
KARIERA ZAWODOWA	PODRÓŻOWANIE	WYKSZTAŁCENIE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	LENISTWO
KUPNO DOMU	ŻYCIE KULTURALNE	ŻYCIE RELIGIJNE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
LENISTWO	KARIERA ZAWODOWA	PODRÓŻOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	PODRÓŻOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
ŻYCIE RELIGIJNE	PRACA ZA GRANICĄ	KUPNO DOMU	ŻYCIE KULTURALNE	LENISTWO	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA
PRZETRWANIE	ŻYCIE RELIGIJNE	PRACA ZA GRANICĄ	KUPNO DOMU	KUPNO DOMU	REMONT DOMU
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	LENISTWO	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	POLITYKOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	ŻYCIE KULTURALNE
REMONT DOMU	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	KARIERA ZAWODOWA	WYKSZTAŁCENIE	POLITYKOWANIE	PODRÓŻOWANIE
POLITYKOWANIE	POLITYKOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	PRACA ZA GRANICĄ	WYKSZTAŁCENIE	POLITYKOWANIE
		POLITYKOWANIE	KARIERA ZAWODOWA	KARIERA ZAWODOWA	KUPNO DOMU
			LENISTWO		KARIERA ZAWODOWA

Tabela 11

OBRAZ AKTYWNOŚCI INNYCH W POSZCZEGÓLNYCH GRUPACH WIEKOWYCH					
18-24 lata	25-34	35-44	45-54	55-64	65 lat i więcej
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)					
PRACA	PRACA	PRACA	PRACA	PRACA	PRACA
	RODZINA	RODZINA	RODZINA	RODZINA	RODZINA
	PIENIĄDZE	PIENIĄDZE	PIENIĄDZE	PIENIĄDZE	
PIERWSZY PLAN					
RODZINA					PIENIĄDZE
WYKSZTAŁCENIE					
PIENIĄDZE					
DRUGI PLAN					
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	WYKSZTAŁCENIE	WYKSZTAŁCENIE	WYKSZTAŁCENIE	OCHRONA ZDROWIA	OCHRONA ZDROWIA
TŁO					
KARIERA ZAWODOWA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KARIERA ZAWODOWA	PRZETRWANIE	PRZETRWANIE	PRZETRWANIE
PRACA ZA GRANICĄ	KARIERA ZAWODOWA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	OCHRONA ZDROWIA	WYKSZTAŁCENIE	ŻYCIE RELIGIJNE
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	KUPNO DOMU	PRACA ZA GRANICĄ	PRACA ZA GRANICĄ	REMONT DOMU	WYKSZTAŁCENIE
KUPNO DOMU	PRACA ZA GRANICĄ	OCHRONA ZDROWIA	KARIERA ZAWODOWA	KARIERA ZAWODOWA	PRACA ZA GRANICĄ
	PRZETRWANIE	PRZETRWANIE	KUPNO DOMU		KARIERA ZAWODOWA
					KORZYSTANIE Z ŻYCIA
MARGINES					
LENISTWO	REMONT DOMU	REMONT DOMU	ŻYCIE RELIGIJNE	PODRÓŻOWANIE	POLITYKOWANIE
ŻYCIE RELIGIJNE	OCHRONA ZDROWIA	PODRÓŻOWANIE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KUPNO DOMU
REMONT DOMU	PODRÓŻOWANIE	KUPNO DOMU	POLITYKOWANIE	KUPNO DOMU	LENISTWO
ŻYCIE KULTURALNE	LENISTWO	POLITYKOWANIE	REMONT DOMU	PRACA ZA GRANICĄ	PODRÓŻOWANIE
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE RELIGIJNE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	LENISTWO	POLITYKOWANIE	REMONT DOMU
OCHRONA ZDROWIA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	ŻYCIE RELIGIJNE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	ŻYCIE RELIGIJNE	ŻYCIE KULTURALNE
PODRÓŻOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	LENISTWO	ŻYCIE KULTURALNE	LENISTWO	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
PRZETRWANIE	POLITYKOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	PODRÓŻOWANIE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA
POLITYKOWANIE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	
				ŻYCIE KULTURALNE	

Różnice w obrazie aktywności innych ludzi nie są już tak wyraźne jak w przypadku aktywności własnej, niemniej jednak widać wpływ wieku na postrzeganie swojego środowiska społecznego. W percepcji wszystkich grup wiekowych praca stanowi

najważniejszą aktywność ludzi, których respondenci znają lub spotykają na co dzień. W następnej kolejności, zdaniem badanych, w ich środowiskach liczy się życie rodzinne oraz zdobywanie pieniędzy. Najmłodszy dopisują jeszcze wykształcenie, które w ich środowiskach, jak wynika z uzyskanych opinii, cenione jest nieco bardziej niż pieniądze. Badani w wieku od 25 do 54 lat stawiają edukację raczej na drugim planie obrazu aktywności ich środowiska, a starsi – jeszcze dalej (w tle).

Ponadto, ogólnie rzecz ujmując, im starsi badani, tym częściej dostrzegają u innych nastawienie na ochronę zdrowia i przetrwanie, młodszy zaś nieco częściej podkreślają korzystanie z rozrywek i innych przyjemności. We wszystkich grupach respondentów oprócz najmłodszej dominuje przekonanie, że osoby z ich środowiska raczej nie poświęcają się aktywności fizycznej, życiu kulturalnemu, a zwłaszcza działalności społecznej.

Wykształcenie

Wykształcenie ankietowanych (podobnie jak płeć i wiek) również silniej określa to, jak postrzegają i opisują własną aktywność, niż jaki mają obraz aktywności swojego środowiska.

Tabela 12

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według wykształcenia) dotyczące aktywności własnej											
	podstawowe			zasadnicze zawodowe			średnie			wyższe		
	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08
	w procentach											
Życie rodzinne	73	71	65	65	74	71	67	70	70	60	63	69
Praca	57	47	26	65	68	60	60	67	56	65	69	68
Ochrona zdrowia	45	42	51	18	29	30	22	30	26	18	25	24
Pieniądze	29	21	20	51	39	28	41	28	25	42	23	19
Przetrwanie	35	32	32	24	24	20	26	23	12	17	14	7
Korzystanie z życia	10	8	12	27	9	8	21	15	17	24	20	18
Remont domu	-	-	9	-	-	17	-	-	13	-	-	16
Wykształcenie	3	7	9	8	9	2	17	20	18	22	25	14
Życie religijne	32	24	19	10	9	11	9	7	7	10	5	6
Aktywność fizyczna	-	-	5	-	-	6	-	-	10	-	-	13
Podróżowanie	-	2	3	-	4	5	-	5	6	-	8	10
Życie kulturalne	2	4	3	9	4	3	11	8	6	10	16	9
Kupno domu	-	-	4	-	-	5	-	-	4	-	-	8
Działania społeczne	6	4	4	4	4	4	9	5	5	13	8	6
Kariera zawodowa	1	0	2	2	2	1	2	3	3	3	10	5
Praca za granicą	6	2	2	12	3	4	11	2	4	11	0	1
Lenistwo	3	1	5	3	2	2	2	3	3	5	5	2
Politykowanie	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1

Tabela 13

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według wykształcenia) dotyczące aktywności innych											
	podstawowe			zasadnicze zawodowe			średnie			wyższe		
	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08	VII '88	VII '98	VII '08
	w procentach											
Życie rodzinne	51	52	53	44	57	58	45	46	47	42	45	56
Praca	52	70	64	46	77	77	41	72	72	36	81	74
Ochrona zdrowia	13	20	16	6	16	13	7	15	12	4	8	9
Pieniądze	68	56	45	73	58	57	72	59	43	84	60	40
Przetrwanie	19	23	16	23	15	13	22	17	11	22	19	7
Korzystanie z życia	4	7	13	8	9	8	6	15	13	6	11	19
Remont domu	-	-	5	-	-	7	-	-	9	-	-	4
Wykształcenie	7	14	15	8	16	15	11	25	31	13	25	19
Życie religijne	17	13	10	10	7	5	8	3	4	7	3	6
Aktywność fizyczna	-	-	3	-	-	4	-	-	4	-	-	5
Podróżowanie	-	2	4	-	3	4	-	3	5	-	1	8
Życie kulturalne	2	2	2	3	4	2	6	4	3	3	5	5
Kupno domu	-	-	7	-	-	6	-	-	8	-	-	14
Działania społeczne	4	3	2	4	5	1	4	5	2	6	3	6
Kariera zawodowa	13	7	7	14	11	7	19	12	14	15	23	16
Praca za granicą	25	6	13	35	10	10	34	5	11	34	4	2
Lenistwo	8	3	7	4	2	4	4	3	5	7	0	2
Politykowanie	10	3	4	12	4	4	12	11	3	12	7	6

Jak się okazuje, im niższy poziom wykształcenia respondentów, tym większe znaczenie w codziennym życiu takich rodzajów aktywności, jak ochrona zdrowia, dążenie do przetrwania oraz życie religijne, natomiast mniejsze – uprawianie sportu. Osoby stosunkowo najlepiej wykształcone częściej niż pozostałe wśród swoich codziennych form aktywności wymieniają kształcenie się, korzystanie z życia, podróżowanie, życie kulturalne oraz wspieranie się po szczeblach kariery zawodowej. Najslabiej wykształceni wyraźnie rzadziej niż pozostali poświęcają się pracy, a częściej lenistwu.

W ostatnich dziesięciu latach widoczny jest dalszy spadek znaczenia przypisywanego zdobywaniu pieniędzy – szczególnie wśród osób z wykształceniem wyższym oraz zasadniczym zawodowym. Najlepiej wykształceni, według własnych deklaracji, częściej niż dziesięć czy dwadzieścia lat temu poświęcają się życiu rodzinnemu, a rzadziej edukacji. W większości grup wyróżnionych ze względu na poziom wykształcenia (poza najlepiej wykształconymi) zmalało znaczenie pracy. Wśród osób z wykształceniem podstawowym dodatkowo oprócz spadku znaczenia życia zawodowego widoczne jest osłabienie roli religijności, a wzrost – ochrony zdrowia, korzystania z życia i lenistwa.

Obraz środowiska społecznego jest dość zbliżony we wszystkich analizowanych grupach, jednak wyraźnie postrzegany przez pryzmat własnego położenia. Osoby słabiej wykształcone opisując aktywność swojego środowiska częściej niż pozostałe wymieniają ochronę zdrowia oraz dążenie do przetrwania, natomiast najlepiej wykształcone relatywnie częściej wskazują w tym kontekście na korzystanie z życia, karierę zawodową, kupno domu lub mieszkania, podróżowanie, działalność społeczną oraz życie kulturalne.

Tabela 14

OBRAZ AKTYWNOŚCI WŁASNEJ ZE WZGLĘDU NA POZIOM WYKSZTAŁCENIA			
podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)			
ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE
OCHRONA ZDROWIA	PRACA	PRACA	PRACA
PIERWSZY PLAN			
PRZETRWANIE			
DRUGI PLAN			
PRACA	OCHRONA ZDROWIA	OCHRONA ZDROWIA	OCHRONA ZDROWIA
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	
TŁO			
ŻYCIE RELIGIJNE	PRZETRWANIE	WYKSZTAŁCENIE	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	REMONT DOMU	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
WYKSZTAŁCENIE	ŻYCIE RELIGIJNE	REMONT DOMU	REMONT DOMU
REMONT DOMU	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	PRZETRWANIE	WYKSZTAŁCENIE
	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA
			PODRÓŻOWANIE
			ŻYCIE KULTURALNE
MARGINES			
LENISTWO	KUPNO DOMU	ŻYCIE RELIGIJNE	KUPNO DOMU
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	PODRÓŻOWANIE	PODRÓŻOWANIE	PRZETRWANIE
KUPNO DOMU	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE KULTURALNE	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	PRACA ZA GRANICĄ	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	ŻYCIE RELIGIJNE
PODRÓŻOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	KUPNO DOMU	KARIERA ZAWODOWA
ŻYCIE KULTURALNE	WYKSZTAŁCENIE	PRACA ZA GRANICĄ	LENISTWO
PRACA ZA GRANICĄ	POLITYKOWANIE	LENISTWO	PRACA ZA GRANICĄ
KARIERA ZAWODOWA	LENISTWO	KARIERA ZAWODOWA	POLITYKOWANIE
POLITYKOWANIE	KARIERA ZAWODOWA	POLITYKOWANIE	

Mimo że we wszystkich grupach – bez względu na poziom wykształcenia – dominującą formą aktywności jest życie rodzinne, najbardziej specyficzny jest autoportret osób z wykształceniem podstawowym. Na figurę (aktywność dominującą) składa się rodzina i ochrona zdrowia, na pierwszym planie znajduje się dążenie do przetrwania, a na drugim – praca i zdobywanie pieniędzy. W tle pozostają: życie religijne, rozrywka i inne przyjemności, wykształcenie, remont domu.

Autoportrety osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim oraz wyższym są bardzo zbliżone. Figurę współtworzą w nich życie rodzinne i praca. Pierwszy plan pozostaje pusty, a na drugim pojawia się ochrona zdrowia oraz dodatkowo w grupie osób z wykształceniem zawodowym i średnim – zdobywanie pieniędzy (które wśród najlepiej wykształconych stanowi główny element tła). We wszystkich grupach tło stanowią: remont domu oraz korzystanie z życia, a na marginesie pozostają zazwyczaj: kupno domu, praca za granicą, kariera zawodowa, podróżowanie, życie kulturalne, działalność społeczna, lenistwo i politykowanie. Jedynie wśród osób z wyższym wykształceniem nieco większe znaczenie mają podróże oraz życie kulturalne.

Wykształcenie badanych wyraźnie słabiej wpływa na zróżnicowanie obrazu aktywności środowiska społecznego. Niezależnie od poziomu wykształcenia figurą jest w nim praca. Niemal we wszystkich grupach dominującą wartością jest również życie rodzinne. Jedynie w opinii osób z wykształceniem średnim rodzina znajduje się na pierwszym planie. Osoby z wykształceniem zawodowym jako priorytetową aktywność swojego środowiska wymieniają również zdobywanie pieniędzy, co w pozostałych grupach lokuje się na pierwszym planie obrazu. Drugi plan jest w większości pusty – tylko osoby z wykształceniem średnim sytuują na nim zdobywanie wykształcenia, które w pozostałych grupach postrzegane jest jako element tła – zwykle wespół z ochroną zdrowia, przetrwaniem, pracą za granicą i korzystaniem z życia.

Tabela 15

OBRAZ AKTYWNOŚCI INNYCH ZE WZGLĘDU NA POZIOM WYKSZTAŁCENIA			
podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
FIGURA (AKTYWNOŚĆ DOMINUJĄCA)			
PRACA	PRACA	PRACA	PRACA
ŻYCIE RODZINNE	ŻYCIE RODZINNE		ŻYCIE RODZINNE
	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY		
PIERWSZY PLAN			
ZDOBYWANIE PIENIĘDZY		ŻYCIE RODZINNE	ZDOBYWANIE PIENIĘDZY
		ZDOBYWANIE PIENIĘDZY	
DRUGI PLAN			
		WYKSZTAŁCENIE	
TŁO			
OCHRONA ZDROWIA	WYKSZTAŁCENIE	KARIERA ZAWODOWA	WYKSZTAŁCENIE
PRZETRWANIE	PRZETRWANIE	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	KORZYSTANIE Z ŻYCIA
WYKSZTAŁCENIE	OCHRONA ZDROWIA	OCHRONA ZDROWIA	KARIERA ZAWODOWA
KORZYSTANIE Z ŻYCIA	PRACA ZA GRANICĄ	PRZETRWANIE	KUPNO DOMU
PRACA ZA GRANICĄ	KORZYSTANIE Z ŻYCIA	PRACA ZA GRANICĄ	OCHRONA ZDROWIA
ŻYCIE RELIGIJNE		REMONT DOMU	
MARGINES			
KARIERA ZAWODOWA	KARIERA ZAWODOWA	KUPNO DOMU	PODRÓŻOWANIE
KUPNO DOMU	REMONT DOMU	PODRÓŻOWANIE	PRZETRWANIE
LENISTWO	KUPNO DOMU	LENISTWO	ŻYCIE RELIGIJNE
REMONT DOMU	ŻYCIE RELIGIJNE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	DZIAŁANIA SPOŁECZNE
PODRÓŻOWANIE	PODRÓŻOWANIE	ŻYCIE RELIGIJNE	POLITYKOWANIE
POLITYKOWANIE	LENISTWO	POLITYKOWANIE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA
AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	POLITYKOWANIE	ŻYCIE KULTURALNE	ŻYCIE KULTURALNE
DZIAŁANIA SPOŁECZNE	AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA	DZIAŁANIA SPOŁECZNE	REMONT DOMU
ŻYCIE KULTURALNE	ŻYCIE KULTURALNE		PRACA ZA GRANICĄ
	DZIAŁANIA SPOŁECZNE		LENISTWO

Na koniec sprawdźmy jeszcze, w jakim stopniu na autoportret Polaków oraz obraz ich środowiska społecznego wpływają wielkość miejscowości zamieszkania oraz wysokość uzyskiwanych dochodów w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym.

Jak się okazuje, mieszkańcy wsi nieco częściej niż inni, zgodnie ze swoimi deklaracjami, poświęcają się zdobywaniu pieniędzy oraz życiu religijnemu, natomiast osoby mieszkające w największych aglomeracjach stosunkowo częściej niż pozostałe deklarują udział w życiu kulturalnym, korzystanie z życia, podróżowanie, aktywność fizyczną i lenistwo.

Mieszkańcy największych miast częściej niż pozostali dostrzegają w swoim środowisku nastawienie na edukację oraz rozrywki, natomiast mieszkańcy wsi relatywnie częściej akcentują dążenie do bogacenia się.

Tabela 16

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według wielkości miejscowości zamieszkania) dotyczące aktywności własnej					Wskazania respondentów (według wielkości miejscowości zamieszkania) dotyczące aktywności innych				
	wieś	miasto do 20 tys.	20-100 tys.	101-500 tys.	powyżej 500 tys.	wieś	miasto do 20 tys.	20-100 tys.	101-500 tys.	powyżej 500 tys.
	w procentach									
Życie rodzinne	71	64	68	72	65	54	52	53	52	49
Praca	51	48	49	53	50	67	74	76	69	76
Ochrona zdrowia	33	35	36	29	34	10	15	18	14	10
Pieniądze	27	25	21	22	17	50	45	45	47	42
Przetrwanie	18	19	19	17	21	12	15	12	10	12
Korzystanie z życia	9	15	15	13	22	10	12	8	13	25
Remont domu	16	11	16	10	7	7	8	7	6	6
Wykształcenie	9	11	15	9	14	21	19	20	20	25
Życie religijne	14	11	11	8	4	9	6	3	5	6
Aktywność fizyczna	4	9	10	10	15	2	5	7	7	1
Podróżowanie	3	4	7	7	11	3	1	7	9	6
Życie kulturalne	4	9	2	3	11	2	5	2	2	5
Kupno domu	5	8	4	4	5	10	4	6	5	11
Działania społeczne	3	4	5	7	4	2	2	2	3	3
Kariera zawodowa	2	1	4	3	2	7	12	15	10	13
Praca za granicą	3	6	2	3	0	11	10	11	11	1
Lenistwo	3	2	2	3	6	6	5	4	5	3
Politykowanie	1	3	3	2	2	5	5	4	2	4

Jeśli chodzi o uzyskiwane dochody, można powiedzieć (mimo iż podstawowy obraz codziennej aktywności przedstawia się podobnie we wszystkich grupach – najważniejsza jest rodzina, a potem przeważnie praca), że osoby o najwyższych zarobkach *per capita* wśród codziennych zajęć, którym poświęcają najwięcej czasu i energii, wyraźnie częściej niż pozostałe wskazują na życie zawodowe, częściej też akcentują takie aktywności, jak: edukacja, korzystanie z przyjemności, podróżowanie, sport oraz politykowanie. Stosunkowo najmniej zarabiający częściej niż inni wymieniają w tym kontekście dążenie do przetrwania, zdobywanie pieniędzy oraz remont domu lub mieszkania.

W swoim środowisku respondenci o najwyższych dochodach *per capita* nieco częściej niż pozostali zauważają nastawienie na pracę, karierę zawodową, korzystanie z życia, podróżowanie, życie kulturalne i politykowanie, natomiast stosunkowo najmniej zarabiający, wśród form codziennej aktywności ludzi, których znają lub spotykają na co dzień, częściej niż inni wymieniają zdobywanie pieniędzy, dążenie do przetrwania oraz podejmowanie starań o pracę za granicą.

Tabela 17

Dziedziny aktywności	Wskazania respondentów (według zarobków <i>per capita</i>) dotyczące aktywności własnej					Wskazania respondentów (według zarobków <i>per capita</i>) dotyczące aktywności innych				
	do 300 zł	301- 500	501- 900	901- 1200	powyżej 1200 zł	do 300 zł	301- 500	501- 900	901- 1200	powyżej j 1200 zł
	w procentach									
Życie rodzinne	70	78	69	70	65	49	59	52	61	49
Praca	41	56	41	46	61	69	70	69	69	78
Ochrona zdrowia	44	24	44	40	34	13	14	14	21	13
Pieniądze	29	34	16	20	19	53	50	49	43	42
Przetrwanie	34	23	28	20	10	17	13	17	9	7
Korzystanie z życia	8	10	11	14	17	14	9	9	11	19
Remont domu	24	18	11	15	14	12	6	5	6	9
Wykształcenie	0	9	5	9	13	25	19	18	25	19
Życie religijne	11	9	15	13	5	4	7	7	6	5
Aktywność fizyczna	4	2	4	11	13	5	5	3	5	3
Podróżowanie	5	2	3	5	10	0	2	8	4	9
Życie kulturalne	3	5	4	7	7	0	3	3	2	5
Kupno domu	6	4	4	1	9	8	6	8	7	7
Działania społeczne	0	6	4	6	5	0	1	2	4	2
Kariera zawodowa	0	0	3	2	3	6	5	11	11	14
Praca za granicą	0	3	4	2	0	14	12	10	9	5
Lenistwo	2	1	5	2	2	3	8	5	1	3
Politykowanie	0	2	1	1	4	0	3	3	5	8

Jak się okazuje, autoportret Polaków pozostaje w dużej mierze stabilny. Niezmiennie od dwudziestu lat najwięcej czasu i energii życiowej poświęcamy rodzinie oraz pracy; drugoplanowe okazują się takie dziedziny aktywności, jak zdobywanie pieniędzy oraz troska o zdrowie. Inne sfery działania, w tym m.in. zdobywanie wykształcenia i życie religijne, tworzą tło dla tego autoportretu, a życie kulturalne i działalność społeczna dla dobra innych nadal pozostają na marginesie ogólnego obrazu własnej aktywności. Istotną zmianą w stosunku do roku 1998 jest obecnie wyraźnie niższa ranga dążenia do przetrwania (przesunięcie na dalszy plan). Natomiast w ramach poszczególnych elementów obrazu nieznacznie zyskały na znaczeniu takie formy aktywności, jak korzystanie z życia i podróżowanie, osłabieniu zaś uległa pozycja religijności.

Bardziej istotne zmiany odnotowujemy w obrazie aktywności środowiska społecznego. Obecnie znacznie częściej niż dziesięć lat temu badani podkreślają znaczenie, jakie w życiu Polaków odgrywa rodzina, która obok pracy stała się figurą w obrazie środowiska społecznego. Istotnie wzrasta też znaczenie wykształcenia, które z marginalnego zajęcia w roku 1988 i stanowiącego tło w 1998 stało się obecnie aktywnością drugoplanową. Jednocześnie wydaje się, że na dobre swoją priorytetową pozycję utraciło zdobywanie pieniędzy, które dwadzieścia lat temu uznawane było za najbardziej znaczące w obrazie aktywności innych, a przed dziesięcioma laty wymieniane w drugiej kolejności – przed rodziną. Obecnie wskazywane jest po życiu zarówno zawodowym, jak i rodzinnym.

Można zatem zaryzykować tezę, że dzięki wzrostowi zamożności społeczeństwa, co wyraźnie uwydatnia się również w innych badaniach CBOS¹¹, i związanemu z tym szerszemu zaspokojeniu podstawowych potrzeb, Polacy w nieco większym stopniu poświęcają się życiu rodzinnemu oraz własnym przyjemnościom. Dążenia do zdobywania pieniędzy i przetrwania zaczynają w tym kontekście tracić na znaczeniu jako istotne elementy codziennej aktywności. Szczególnie uwydatnia się to w grupach osób lepiej wykształconych i lepiej sytuowanych.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

¹¹ Zob. np. komunikat CBOS „Polacy o swojej sytuacji materialnej”, czerwiec 2008.